

MA'RİFETÜ'L-KURRÂ'İ-KİBÂR

(معرفة القراء الكبار)

Zehebî'nin (ö. 748/1348)
kıraat âlimlerinin
biyografilerine dair eseri.

Kaynaklarda genellikle *Ṭabaḳâtü'l-kurrâ'* diye zikredilen eserin tam adı *Ma'rifetü'l-kurrâ'i'l-kibâr 'ale't-ṭabaḳâti ve'l-a'sâr*'dir. Berlin nüshasının kapağında (nr. 3140) *Ṭabaḳâtü'l-kurrâ'*, Köprülü Kütüphanesi'ndeki nüshasında (nr. 1116) *Ṭabaḳâtü'l-kurrâ'i'l-meşhûrîn* yazılı ise de müellifin kontrolünden geçmiş Rabat (nr. 119) ve Paris (nr. 3084) nüshalarında eser *Ma'rifetü'l-kurrâ'i'l-kibâr 'ale't-ṭabaḳâti ve'l-a'sâr* olarak adlandırıldığından yapılan neşirlerinde bu isim tercih edilmiştir.

Müellif tabakalar halinde düzenlediği biyografileri Hz. Osman'dan başlayarak kendi çağdaşlarına kadar getirmiştir. Kitabına kurrânın önde gelenlerini (kurrâ-i kibâr) almışsa da bu kurala uymadığı da olmuştur (meselâ bk. II, 709). Eserin telif sırasında göz önünde bulundurulmuş diğer bir husus da biyografilerine yer verilen kıraat âlimlerinin hangi hocalardan okuduklarının ve kendilerinden kimlerin istifade ettiğinin belirtilmesidir. Ancak Zehebî yer yer bu kuralı da ihlâl etmiştir (II, 727).

Kurrânın biyografisine dair eserler erken dönemlerden itibaren yazılmaya başlanmışsa da Zehebî'den önce telif edilenlerden hiçbirinin günümüze ulaşmaması, ayrıca *Ma'rifetü'l-kurrâ'*'nin kendi alanında zamanımıza kadar gelen iki eserden biri olması ve diğerinin de (İbnü'l-Cezerî'ye ait *Gâyetü'n-Nihâye*) iki temel kaynağından birini teşkil etmesi onun önemini artırmıştır (İbnü'l-Cezerî, I, 3).

İbn Hacer el-Askalânî, Zehebî'nin *Târîhu'l-İslâm* adlı eserinden söz ederken onun bu kitabından çeşitli muhtasarlar meydana getirdiğini, *Ṭabaḳâtü'l-kurrâ'*'nin (*Ma'rifetü'l-kurrâ'*) bunlardan biri olduğunu söylemişse de bu doğru değildir. Zira *Ma'rifetü'l-kurrâ'*'da yer alan pek çok biyografi *Târîhu'l-İslâm*'da bulunmadığı gibi *Ma'rifetü'l-kurrâ'*'daki biyografilerde mevcut birçok bilgi de *Târîhu'l-İslâm*'da ihmal edilmiştir.

Ma'rifetü'l-kurrâ''nin nüshaları üzerinde yapılan incelemelerden anlaşıldığına göre eser üç defa kaleme alınmış, ikinci ve üçüncü yazımları sırasında esere yeni biyografiler ve bilgiler eklenmiştir. Nasr b. Selmân el-Menbicî'nin (ö. 719/1319) biyografisini yazarken onun hayatta oldu-

ğunun kaydedilmesinden anlaşılacağı üzere (II, 736) eserin ilk telifi 719'dan (1319) önce tamamlanmış olup bu nüshada 734 biyografi yer almaktadır. 1018 biyografi ihtiva eden, bir önceki düzenlemeye göre biyografiler arasında bazı takdim ve tehirlerin yapıldığı Paris Bibliothèque Nationale'deki nüshanın (nr. 2084) mukabele kaydında belirtilen istinsah tarihinin 21 Şâban 724 (13 Ağustos 1324) ve müelliften dinlenerek yapılmış tashih kaydının 9 Cemâziyelâhir 725 (23 Mayıs 1325) olduğu dikkate alındığında eserin ikinci tertibinin bu tarihlere yakın bir zamanda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. 1217 biyografiye yer verilen üçüncü yazım ise Rebîülevvel 730'da (Ocak 1330) tamamlanmış olup bizzat Zehebî'nin kaydettiği gibi bu sırada esere yeni biyografiler ve bilgiler eklenmiş (III, 516), takdim ve tehirler yapılmıştır. Müellif daha sonra kitap için on bir biyografiden oluşan bir zeyil kaleme almıştır. Telif sırasında hayatta olan bazı âlimlerin vefat tarihlerinin yazılması, müellifin bu eseriyle en azından Şâban 747 (Kasım-Aralık 1346) tarihine kadar ilgisini sürdürdüğünü ve ona bazı notlar eklediğini göstermektedir (bu tür örnekler için bk. III, 1180, 1183, 1187, 1196, 1204, 1227).

Ma'rifetü'l-kurrâ' ilk defa Muhammed Seyyid Câdülhak tarafından iki cilt halinde neşredilmiş olup (Kahire 1969) 721 biyografi içeren bu baskı Selâhaddin el-Müneccid ve eserin diğer neşirleri tarafından ağır bir dille eleştirilmiştir. 734 biyografi ihtiva eden ikinci neşri Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Şuayb el-Arnaût ve Sâlih Mehdî Abbas'ın tahkikiyle yine iki cilt olarak yapılmış (Beyrut 1404/1984), müellifin en son çalışmalarının ve notlarının yer aldığı üçüncü neşri, biri fihristlere ayrılmak üzere dört cilt halinde Tayyar Altıkulaç tarafından gerçekleştirilmiştir (İstanbul 1995). Eserin bu neşrinde Zehebî'nin ve Affüddin Abdullah b. Muhammed el-Matarî'nin (ö. 765/1363) zeyilleriyle birlikte 1241 biyografi yer almaktadır. Bu neşre ayrıca müellifin hayatının anlatıldığı ve 273 eserin tanıtıldığı bir mukaddime eklenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'*, II, 736; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 13-14; a.e. (Altıkulaç), II, 709, 727; III, 516, 1180, 1183, 1187, 1196, 1204, 1227; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 9, 65-92; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 3; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 337; Selâhaddin el-Müneccid, "Ma'rifetü'l-kurrâ'i'l-kibâr 'ale't-ṭabaḳâti ve'l-a'sâr li'z-Zehebî", *MMLADm.*, XLIX/1 (1394/1974), s. 133-137.

TAYYAR ALTIKULAÇ

MA'RİFETÜ'S-SAHÂBE

(معرفة الصحابة)

İlk dönemlerde
sahâbenin hayatına dair eserlerin
ve hadis usulü kitaplarında
sahâbe hakkında verilen bilgilerin
ortak adı.

Sözlükte "bilgi" anlamındaki *ma'rife* ile *sahâbe* kelimesinden meydana gelen terkip "sahâbilerin hayatına dair nakledilen rivayetler, bilgiler ve sözler" mânasına gelmektedir. *Ma'rife* kelimesi ilk dönemlerden itibaren hakkında bilgi edinilmek istenen kişi, yer ve konularla birlikte "ma'rifetü'l-büldân, ma'rifetü'l-kurrâ, ma'rifetü'r-ricâl, ma'rifetü ulûmü'l-hadis" şeklinde kullanılmış, *ma'rifetü's-sahâbe* tabiriyle de ashaba dair bilgiler kastedilmiştir.

Ashap Kur'an âyetlerinin şahidi, Hz. Peygamber'in hadislerinin bir parçası ve râvisi, siyer ve megâzinin fiilen içinde bulunmuş birer unsuru, Resûl-i Ekrem'den sonraki devrin etkili şahsiyetleri olduğundan müslümanlar onlarla ilgili bilgileri nakletmeye büyük önem vermişlerdir. Daha I. (VII.) yüzyılda tefsir, hadis, siyer, megâzî ve ensâba dair rivayetlerin yazılı metinler halinde veya şifâhî olarak nakledilmesiyle *sahâbe* bilgisi sonraki nesillere intikal etmeye başlamış, bu bilgiler tefsir ve hadisle ilgili rivayetler yoluyla dağınık bir şekilde ve siyer, megâzî, ensâb kitaplarıyla ilk asra dair tarihî bilgiler arasında yoğun olarak ve daha düzenli biçimde gelmiştir (Muhammed b. Sâmil es-Sülemî, s. 313 vd.).

Sahâbilerin özellikleri isim ve sayılarına dair yazılı belgeler daha Resûlullah döneminde ortaya konmuş, hicretin ardından Medine'de yapılan nüfus sayımı ile daha sonra gerçekleşen savaşlara katılan sahâbilerin isim ve sayılarına dair önemli bilgiler nakledilmiştir. Ancak bunlarla ilgili sağlıklı bilgiler Hz. Ömer tarafından oluşturulan divanda yer almış, *sahâbe* tabakatına dair eserler de büyük ölçüde bu divana dayanmıştır.

Hz. Ömer 20 (641) yılında fetihlerle artan devletin fey' gelirlerini düzenli bir şekilde dağıtmak üzere divan denilen bir teşkilât kurmuş, bunun için kabile mensupları tesbit edilmiş, mevâlî ile birlikte muhacir ve ensarın adları yazılmış, bunların özellikle İslâm'a girişteki önceliği göz önünde bulundurularak dine yaptıkları hizmetlere, Hz. Peygamber'e olan yakın-